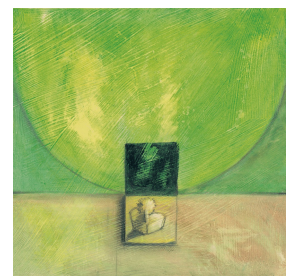

Verdere ontwikkelingen na het Oratorio

Jacques Schepens

Achtergrondartikel van de hand van Jacques Schepens over de ontwikkelingen na het Oratorio van Valdocco (onderwijs, goede pers, congregatie, missies, ...).

samen
DON BOSCO
zijn plaats
geven

1.1 De ontwikkelingen van de eerste werkplaatsen (Beroepsonderwijs)

Gedurende een tiental jaren kende het Oratorio weinig veranderingen. Toen in 1853 het nieuwe gebouw voltooid was, besloot Don Bosco in zijn huis ook werkplaatsen (ateliers) in te richten. Die beslissing werd door meerdere motieven ingegeven. Gezien het ongunstig politiek en ideologisch klimaat in de stad Turijn trachtte Don Bosco aan zijn jongeren een meer beschuttend milieu aan te bieden. Bovendien konden de prestaties van de leerlingen aan de internen zelf ten goede komen.

In de herfst van 1853 werden de werkplaatsen voor schoenmakers en kleermakers geopend. Bij gebrek aan personeel was Don Bosco zelf de eerste werkplaatsleider. Naargelang de noden werden ook andere werkhuisen geopend, zoals de werkplaats voor boekbinden (1854). Dit moet o.m. gesitueerd worden in de context van de drukke publicistische activiteit van Don Bosco en vooral met de uitgave van het tijdschrift 'Katholieke Lectuur' (*Lecture cattolice*, 1853). In 1856 volgde er ook een opleiding voor houtbewerking, in 1861 de drukkerij en in 1862 de werkplaats voor de smeden, voorloper van de mechanica¹.

1.2 De 'studenten' (college)

Terwijl Don Bosco de sectie van de vakleerlingen lanceerde, had hij al een andere categorie van jongeren op het oog. Vanaf 1847 nam hij jongeren op, die hij bekwaam achtte om mee te werken aan de scholing van hun leeftijdsgenoten. Ze werden 'studenten' genoemd. Op de donderdagen kwamen er ook studenten uit de stad die een dag bij Don Bosco wilden doorbrengen. In 1847 nam hij de eerste 'student' in Pinardi op. Het was Alessandro Pescamona, zoon van de ex-burgemeester van Castelnuovo. Maar met het lanceren van een college had Don Bosco ook andere doeleinden op het oog, namelijk de vorming van priesters en van toekomstige medewerkers. In zijn dromen zag hij de verdere groei en uitbreiding van zijn werk want hij was getroffen door de schaarste van de priesterkandidaten in Piëmonte op dat ogenblik. Vooral wenste hij kandidaten te rekruteren onder het gewone volk. Het begin tot een vorming voor priesterkandidaten moet in 1849 gesitueerd worden. Toen al ging hij uitdrukkelijk op zoek naar mogelijke helpers en schoolde hen, o.m. in de kennis van het Latijn. Vanaf 1850 stuurde hij een groep internen naar gymnasia in de stad Turijn en vanaf 1851 zoekt hij private leraren. Maar Don Bosco zag niet zo graag dat de leerlingen dagelijks door de stad moesten trekken. Daarom besloot hij lessen in eigen huis te organiseren. G.B. Francesca werd met zijn 17 jaar aan het hoofd van de derde gymnasiumklas gesteld. De lessen begonnen in Pinardi in november 1855. Het jaar daarop werden de eerste en de tweede klas ingericht onder leiding van een leek, Francesco Blanch. Vanaf het schooljaar 1859-1860 was de gymnasiumleergang volledig te Valdocco. Vanaf 1861 beschikte Don Bosco over zeven eigen leraren, waaronder Francesca, Provera, Durando en Cerruti. Zijn school ontstond dus in een periode waarin de minister van Openbaar Onderwijs, U. Rattazzi (vanaf 1848)

(1) Zie: P. STELLA, *Don Bosco nella storia economica e sociale (1815-1870)*, Roma, LAS, 1980, p. 243-249; L. PAZZAGLIA, *Apprendistato e istruzione degli artigiani a Valdocco (1846-1886)*, in F. TRANIELLO (Ed.), *Don Bosco nella storia della cultura popolare*, Torino, SEI, 1988, p. 13-80.

nieuwe wetten uitvaardigde die de kerkelijke privileges terugschroefde en staatscontrole over geheel het onderwijs instelde.

De structuur van het onderwijs zag er aanvankelijk als volgt uit¹:

Lagere school (Scuola elementare/primaria)	
Eerste cyclus	(Primo ciclo): 2 jaren
Tweede cyclus	(Secondo ciclo): 2 jaren
Secundaire school (Scuola secondaria ginnasio)	
Zesde klas	(sesta classe)
Vijfde klas	(quinta classe)
Vierde klas	(quarta classe)
Grammatica	(grammatica)
Umanità	(umanità)
Retorica	(retorica)

Een nieuwe wet van 1859 brengt volgende indeling:

Secundair onderwijs (Scuola secondaria)	
Klassiek gymnasium ('Classica')	: 8 jaren: gymnasium (5 jaren) + liceo (3 jaren)
Beroepsschool ('Tecnica')	: 6 jaren: beroepsschool (3 j.) + Istituto tecnico (3 j.)

II DE SALESIAANSE SOCIËTEIT

In 1857 zou Don Bosco een onderhoud gehad hebben met minister Urbano Rattazzi betreffende de mogelijke voortzetting van zijn werk. De minister zou hem hebben aangeraden met enkele leken en geestelijken onder bepaalde voorwaarden een vereniging (società) te stichten die zijn werk in dezelfde geest zou verder zetten. Rattazzi, die bekend stond als de auteur van de antiklerikale wetten tegen de religieuze gemeenschappen, gaf aan Don Bosco de raad een nieuwe gemeenschap te stichten. Hoe verwonderd Don Bosco ook was, de woorden van de minister gaven hem een sprankel hoop. Hij begreep dat het mogelijk was een religieuze sociëteit te stichten, die in de ogen van de Staat 'een vereniging van vrije burgers' zou zijn, die samenleven met weldadigheid als doel. Rattazzi sloot zich in feite aan bij wat Don Bosco wilde met het 'werk van de oratorio's'. Daarom moeten we enkele jaren teruggaan om het begin te zien van een Sociëteit ten gunste van de arme jeugd.

2.1 De situatie rond 1850

Don Bosco was een diocesane priester. In zijn huis in Valdocco bracht hij aanvankelijk enkele jongeren samen die geen verblijf vonden; zij leefden er met enkele studenten. Don Bosco leidde dit werk onder het gezag van de aartsbisschop van Turijn, Luigi Fransoni; hij werd bijgestaan door een groep van leken en priesters. Samen vormden

(1) Zie: P. BRAIDO, *Il sistema preventivo di Don Bosco*, Zürich, Pas-Verlag, 1964, p. 345-349.

ze een vereniging (congregazione). De band tussen de leden was vrij los, gelijkend op de diocesane vereniging van de oratorio's. Don Bosco was de overste. Aanvankelijk bestonden er geen geloften in de canonische betekenis van het woord, wel was er een soort 'belofte' dat zij zich zouden inzetten voor de zaak van de oratorio's. Don Bosco stond er op bij dat alles zijn vrijheid en autonomie te bewaren. Toen zijn vriend, de latere aartsbisschop Gastaldi, de idee van een federatie tussen alle oratorio's lanceerde, weigerde Don Bosco pertinent dat voorstel. Dat zijn oratorio te Valdocco een ondergeschikte rol zou spelen, zag hij ook al niet zitten. Misschien had hij reeds de overtuiging gewonnen dat zijn werk aldaar niet zomaar door de volwassen medewerkers, priesters en leken die hem op dat ogenblik omringden, verder gezet kon worden. Zijn eigen politieke opties leken dat onmogelijk te maken. Hij verloor in die tijd ook een deel van zijn medewerkers. Een tijdlang dacht hij er zelfs aan zich te verenigen met een bestaand religieus instituut van wie hij mensen en middelen wenste te krijgen. Contacten met de Oblaten van Bruno Lanteri en met het Instituut van A. Rosmini (1797-1855) liepen echter op niets uit. Geleidelijk droomde hij ervan dat zijn toekomstige medewerkers wel eens zouden kunnen voortspruiten uit de groep van jongeren, die hij opgevoed had. De eerste pogingen daartoe hadden echter niet veel resultaat. Toch moedigde aartsbisschop Frasoni hem aan. In 1852 benoemde die hem vanuit zijn ballingsoord in Lyon tot 'directeur, geestelijk hoofd' van de drie oratorio's (Valdocco, Porta Nuova, Vanchiglia). De bisschop moedigde hem ook aan de toekomst voor te bereiden en een diocesane congregatie daartoe te stichten¹.

2.2 De vorming van een jong kader (1852)

In 1852 richtte Don Bosco zich tot enkele jongeren, die hem vertrouwen inboezemden. Onder hen waren o.a. M. Rua, G.B. Francesia en G. Cagliero. Hij ging daarbij voorzichtig te werk want een sociëteit stichten had in die tijd eerder een negatieve bijklank. Van zijn eerste vrijwilligers vroeg hij ook niets dat aan religieus leven kon doen denken, enkel de vervulling van de plichten van een goede christen werd vooropgesteld. De jongeren van het eerste uur hadden een groot vertrouwen in Don Bosco, die regelmatig conferenties organiseerde om hen voor te bereiden op de stichting van een religieuze sociëteit. Voor het eerst sprak hij met de jongeren over zijn plannen op 5 juni 1852.

2.3 Een privaatreligieuze vereniging (1854-1859)

Twee jaar later ging het project een duidelijkere vorm aannemen. Op 26 januari 1854 bracht Don Bosco een groep van vier jongeren samen. Er werd hen voorgesteld om 'met de hulp van de Heer en van Franciscus van Sales een bewijs van praktische oefening van caritas tot de naaste te leveren' om van daaruit eventueel verder te groeien tot een belofte. Vanaf dan zouden ze de naam 'Salesianen' (naar Franciscus van Sales) aannemen. De formuleringen zijn bewust vaag gehouden. Eigenlijk begonnen ze met een vorm van noviciaat dat echter zo niet genoemd werd. Aan het einde van die periode sprak

(1) Zie: A. FERREIRA DA SILVA, *Conversazione con Urbano Rattazzi*, in P. BRAIDO (Ed.), *Don Bosco educatore. Scritti e testimonianze*, Roma, LAS, 1997, p. 75-87.

Don Bosco over geloften (armoede, gehoorzaamheid, celibaat), maar nog in een zeer algemene zin. In maart 1855 nodigde hij Rua uit tot het uitspreken van de drie religieuze geloften. Rua was toen achttien maar zijn intenties waren duidelijk en beslist: Don Bosco helpen bij het werk van de oratorio's. Na hem volgden er anderen. Zij spraken geloften uit voor een jaar. Er bestond een sterke cohesie tussen de leden van de groep aan wie Don Bosco zijn geest en zijn methoden doorgaf.

2.4 Een open religieuze associatie (1859)

Tot 1859 was er niets dat toeliet Don Bosco als het hoofd van een religieuze congregatie te beschouwen. De leden zagen het ook niet zo. Wat er bestond was mogelijk omdat de diocesane overheid het nodig vond omwille van het 'werk van de oratorio's'. De priesterstudenten die bij Don Bosco werkten, volgden de colleges aan het diocesaan seminarie. Don Bosco zag echter nog niet de mogelijkheid om zijn plannen te laten rijpen. Toen er een teken kwam vanwege minister Rattazzi en ook bisschop Fransoni en enkele vrienden hem steunden, besloot hij verdere stappen te zetten. In het begin van 1858 ondernam hij een reis naar Rome. Op 9 maart 1858 werd hij door Pius IX in audiëntie ontvangen. De paus moedigde hem aan zijn werk te ontwikkelen in de richting van een associatie, een sociëteit of een religieuze congregatie. Het moest een congregatie met 'eenvoudige geloften' zijn. Soepelheid op vlak van kledij, van uiterlijke gebedsvormen, eenvoudige leefregels... dat alles raadde de paus hem aan. Er moest gezocht worden naar een formule waarbij elk lid ten aanzien van de Kerk een religieus was en ten aanzien van de maatschappij een 'vrije burger', wat toen vanuit de kerkelijke rechtsbeslissingen niet mogelijk was. De paus verkoos de term 'sociëteit' boven die van 'congregatie'. Don Bosco wachtte nog tot 9 december 1859 om in het openbaar over een religieuze congregatie te spreken. Tegen 18 december moesten de geïnteresseerden beslissen of ze zich al dan niet zouden aansluiten. Slechts 2 die aan de ontmoeting van 9 december hadden deelgenomen wensten zich niet verder te engageren. Eén priester, vijftien priesterkandidaten (tussen 15 en 25 jaar) en een jongere van zestien sloten zich bij Don Bosco aan. Het eerste officiële document van de 'Salesiaanse Sociëteit' werd geredigeerd en de hoofdtraad werd gekozen. Al snel kwamen er ook andere jongeren aan. De gemiddelde leeftijd lag vrij laag. De meeste jongeren kwamen uit bescheiden families van het platteland of uit de stad. Op 14 maart 1862 legden 22 leden in de handen van Don Bosco de eerste geloften af.

2.5 De eerste officiële erkenning vanwege de Kerk (1864)

Om door de Congregatie van de Bisschoppen en Regulieren (Rome) erkend te worden moest een congregatie beschikken over 'aanbevelingsbrieven' van lokale bisschoppen. Meerdere prelaten ondersteunden het initiatief van Don Bosco. Omwille van bepaalde spanningen bezorgde de bisschoppelijke Curie van Turijn als laatste de brieven (12 april 1864). Op 23 juli 1864 verleende de Romeinse Congregatie het 'lof- en aanbevelingsdecreet' (Decretum laudis) van de Salesiaanse Sociëteit. Don Bosco werd nu ook officieel de overste. Die erkenning was een belangrijke stap. Het was echter nog niet de definitieve goedkeuring. Die zou eerst volgen op 1 maart 1869, na lange en

ingewikkelde onderhandelingen. Een heel eigen problematiek betreft de leefregel of Constituties van de Salesiaanse Sociëteit, die na bijna twintig jaar onderhandelingen, in 1874 door Rome goedgekeurd werden. Dit is een lange en ingewikkelde geschiedenis waarop hier niet kan worden ingegaan¹.

III DON BOSCO IN ITALIË VANAF 1863 TOT 1875

Op de achtergrond van de politieke ontwikkelingen en het daarmee gepaard gaand conflict tussen Kerk en Staat, beleefden de katholieken van Piëmonte en Italië een echt gewetensconflict. Enerzijds wilden velen onder hen loyaal zijn ten aanzien van de nieuwe staat, die 'uit noodzaak' antiklerikaal geworden was; tevens wilden ze hun gehechtheid aan Kerk en paus bewaren. Hoezeer hij ook overtuigd was van de 'tijdelijke macht' der pausen, toch voerde de pragmaticus Johannes Bosco geen strijd tegen de nieuwe Italiaanse Staat. Hij had het vertrouwen van een aantal liberale ministers en kon aldus zelfs een bescheiden bemiddelingsrol tussen de H. Stoel en de regering spelen. Zijn nuchtere houding, gepaard met een portie diplomatie, liet hem toe door te zetten, niettegenstaande een aantal hindernissen. In de periode tussen 1863 en 1875 spelen zijn activiteiten zich vooral op drie terreinen af: de bouw van de kerk van Maria Hulp der Christenen, de eerste stichtingen buiten de stad Turijn en het apostolaat van de pers.

3.1 De kerk van Maria Hulp der christenen te Turijn (1863-1868)

Die kerk heeft een geheel eigen plaats in de salesiaanse geschiedenis. Zeker was de eerste kerk van Franciscus van Sales in Valdocco te klein geworden. Maar Don Bosco dacht er langzaam aan een monument op te richten als een heiligdom voor de verspreiding van de mariale devotie maar tevens ook spiritueel centrum voor zijn geestelijke families en voor medewerkers en sympathisanten in Italië en ver daarbuiten. Zoals vaker gebeurt omgeeft hij zijn optie met allerlei symbolische beelden gelinkt aan sommige dromen. Hij openbaarde zijn intenties aan Paolo Albera, een van zijn latere opvolgers, in december 1862. Hij zou aan de Kerk de naam van 'Maria Hulp van de Christenen' geven. Eens de beslissing genomen, diende men tot de bouw over te gaan. De plannen werden gemaakt door de architect Antonio Spezia. De kerk zou uiteindelijk heel wat bescheidener zijn dan architect en aannemer zich oorspronkelijk voorgesteld hadden. Velen zagen echter niet goed vanwaar al het geld zou komen om het bouwwerk te betalen. De stadsraad van Turijn ging akkoord met de bouw in Valdocco maar protesteerde tegen de titel 'Maria Hulp der Christenen'². Don Bosco zweeg over naam en titel en verkreeg uiteindelijk toch de goedkeuring. In februari 1863 publiceerde hij zijn eerste circulaire met de vraag om financiële steun. De bouw van de kerk duurde vijf jaar. Via allerlei initiatieven (rondschrijven, tombola's...) haalde Don Bosco veel geld voor het

(1) Zie: F. DESRAMAUT, *Don Bosco en son temps*, Torino, SEI, 1996, passim.

(2) 'Maria Hulp der christenen': mariale titel die ook een belangrijke rol speelde bij het breken van de overmacht ter zee van de Turken door de vloot van Spanje en Venetië, samengebracht door paus Pius V (Lepanto (1571)).

gebouw binnen. Toch ontbraken steeds weer de nodige fondsen om verder te werken. Men dacht er zelfs aan de koepel, kroon op de kerk, weg te laten. Toch vond Don Bosco het nodige geld en aanzag dit als een bijzondere tussenkomst van Maria Hulp der Christenen. De kerk werd op 9 juni 1866 geconsacreerd.

3.2 Salesiaanse stichtingen in Piëmonte en in Ligurië (1863-1875)

In dezelfde periode van de bouw van de kerk lanceerde Don Bosco ook zijn eerste werken buiten de stad Turijn. Hij was intussen als priester meer en meer bekend. Burgerlijke of kerkelijke overheden deden nu, in een veranderd politiek klimaat, beroep op hem om de leiding van scholen, internaten, colleges of kleinseminaries over te nemen. Er opende zich een nieuwe horizon voor de jonge congregatie. Don Bosco dacht daarbij ook aan de rekrutering van roepingen.

Na een mislukte poging tot overname van het klein seminarie van Giaveno kon de eerste echte stichting buiten Turijn beginnen in 1863 in Mirabello Monferrato, bisdom Casalo Monferrato. Don Bosco stuurde het kruim van de eerste Salesianen daarheen onder leiding van de zesentwintigjarige Michele Rua. Aan hem geeft hij een klein geschrift mee: 'Vertrouwelijke mededelingen'. Het zal een soort van leidraad blijven voor de salesiaanse directeurs. Ook enkele van de beste jongeren van Valdocco werden naar Mirabello overgeplaatst. Ze moesten er als het ware 'gist in het deeg zijn'. Niettegenstaande enkele moeilijkheden met de schooloverheid, werden er doorgaans goede resultaten bereikt.

Na Mirabello werden er aan een hoog tempo nieuwe huizen geopend:

1863: Mirabello	College
1864: Lanzo:	College-convict
1865: Trofarello:	Retraitehuis
1868: Cherasco:	College (op vraag van de burgerlijke overheid)
1869: Borgo S. Martino:	Overbrenging van het huis van Mirabello
1870: Alassio:	Intrede in Ligurië: gemeentelijk college-convict
1871: Marassi:	Beroepsschool
1871: Varazze:	Na sluiting van Cherasco: gemeentelijk college-convict
1872: Valsalice:	College voor jongeren van de aristocratie (op aanvraag van zijn bisschop Gastaldi).
1873: Sampierdarena:	Overbrenging van het werk van Marassi

3.3 De pers

Terwijl Don Bosco aan de uitbreiding van zijn werk in Piëmonte werkte, kon hij ook een sinds lang gekoesterde droom in de werkelijkheid omzetten: de inplanting van een drukkerij in het Oratorio van Valdocco. Die drukkerij diende tegelijkertijd als werkplaats voor de leerlingen-drukkers maar werd eveneens een centrum voor de uitgaven van Don Bosco zelf en van andere auteurs. De eerste drukken verschenen vanaf 1862 als uitgave van de 'Tipografia dell'Oratorio di S. Francesco di Sales'.

Don Bosco is de auteur van een aanzienlijk aantal geschriften. Tot op heden werd van de eerste uitgaven (uitzonderlijk ook van een of andere betekenisvolle herdruk) een anastatische uitgave verzorgd. Het geheel telt niet minder dan 38 delen. Al zijn de meeste geschriften compilatiewerken of zelfs naar hedendaagse criteria bijna plagiaten, wat in de negentiende eeuw heel anders ingeschat werd dan nu, toch is het frappant te zien hoe hij naast zijn veelvuldige andere beslommingen de tijd nam voor de verspreiding van wat toen de 'goede pers' werd genoemd. 'De verspreiding van goede boeken – zo schreef hij aan het einde van zijn leven – is een van de voornaamste doelstellingen van onze Congregatie...'¹. Zijn publicatieactiviteit was echter reeds voor de opening van een eigen drukkerij en uitgeverij begonnen. Zijn eerste boekje, over zijn medestudent en vriend L. Comollo, kwam in 1844 (hij was toen 29 jaar) uit. Een telling van de gedrukte geschriften die aan hem toegeschreven worden of toeschrijfbaar zijn geeft, met inachtneming van de herdrukken, 1.174 titels aan: 403 boeken en brochures; 565 rondschrijfbrieven, programma's e.a., 204 artikelen verschenen in de *Bolletino Salesiano*.

Don Bosco is een schrijver voor het volk en voor de jongeren. Kenmerken van zijn geschriften zijn: eenvoud, helderheid, zin voor het concrete. Hij schreef in zijn kwaliteit van opvoeder en priester. Zijn werk omvat schoolboeken, devotieboeken, ontspanningsboekjes en toneelstukjes, levensbeschrijvingen, stichtende verhalen, traktaatjes ter verdediging van de katholieke Kerk. Don Bosco is vooral een verteller met voor onze tijd duidelijk moraliserende trekken. Enkele van zijn boeken hadden ook in de schoolwereld een groot succes: een 'Gewijde Geschiedenis' (*Storia sacra*) (20 uitgaven), een 'Geschiedenis van Italië' (*Storia d'Italia*) (18 edities), een 'Kerkgeschiedenis' (*Storia ecclesiastica*) (10 edities) maar vooral zijn spiritualiteits- en gebedenboek voor jongeren 'Il giovane provveduto'. Tijdens zijn leven kwamen er 118 uitgaven op de markt. Het werd in vele talen vertaald, gedeeltelijk ook in het Nederlands.

De uitgeversactiviteiten van Don Bosco situeren zich ook op het vlak van de publicatie van reeksen of periodieke uitgaven. Daaronder is die van de 'Letture cattoliche' het meest bekend. Het was een volksuitgave waarvan tussen 1853 en 1888 niet minder dan 432 deeltjes uitgegeven werden. Ongeveer 70 werden door Don Bosco zelf geschreven en samengesteld. Vanaf 1860 verschenen de *Letture* maandelijks met een oplage van meer dan tienduizend kopieën.

Don Bosco lag ook aan de basis van verschillende reeksen met een educatieve of spirituele doelstelling. De voornaamste daarvan zijn:

- *Biblioteca della gioventù italiana* onder de leiding van don Durando; tussen 1869 en 1885 werden 204 boekjes uitgegeven met de beste teksten van de Italiaanse klassieke schrijvers.
- In 1872 werd begonnen met de druk van Griekse teksten.
- *Selecta ex latinis scriptoribus*: een reeks van Latijnse auteurs, geleid door don Francesca; bij de dood van Don Bosco waren er reeds 41 delen uitgegeven.
- *Latini christiani scriptores*: onder leiding van don Tamietti werd er in 1877 een reeks met uitgaven van de Latijnse Kerkvaders gestart.

(1) Circulaire aan de Salesianen voor de verspreiding van het goede boek, 19 maart 1885, in E. CERIA, *Epistolario di S. Giovanni Bosco*, IV, Turijn, SEI,, 1959, p. 319-320.

- In 1877 werd ook aangevangen met de publicatie van de 'Bolletino Salesiano' het orgaan van communicatie en propaganda van het Salesiaans werk.
- De reeksen *Lecture ascetique*, *Lecture drammatiche* (jongerentheater), *Lecture amene*, *Bibliotechina dell'operaio* werden ook nog voor de dood van Don Bosco opgestart.

IV STICHTINGEN IN EUROPA BUITEN ITALIË (1875-1888)

4.1 Frankrijk (1875)¹

1875:	Nice: Patronage Saint-Pierre (Oratorio en beroepsschool)
1878:	Marseille : l'Oratoire Saint-Léon Cannes Challonges (Annecy)
1878:	La Navarre (Toulon): landbouwschool
1883:	Sainte-Marguerite (Marseille): eerste buitenlands noviciaat
1884:	Lille: Saint-Gabriel
1884:	Paris-Ménilmontant: Patronage Saint-Pierre

4.2 Spanje (1881)

1881:	Utrera: school en parochie
1884:	Barcelona: school voor kunsten en ambachten
1886:	Barcelona-Tibidabo

4.3 Engeland (1887)

1887:	London-Battersea: parochie
-------	----------------------------

(1) Zie: F. DESRAMAUT, *Don Bosco à Nice. La vie d'une école professionnelle catholique entre 1875 et 1919*, Paris, Apostolat des Editions, 1980 ; H. FAURE, *Don Bosco à Marseille. Histoire de l'Oratoire Saint-Leon 1878-1958*, Marseille, Imprimerie Don Bosco, 1959 ; Y. LE CARRERES, *Les colonies ou orphelinats agricoles tenus par les salésiens de Don Bosco en France de 1878 à 1914*, in F. MOTTO (Ed.), *Insedimenti e iniziative salesiane dopo Don Bosco. Saggi di storiografia*, Roma, LAS, 1996, 137-174.

V MISSIONERING IN ZUID-AMERIKA (1875-1888)

Het missie-ideaal van Don Bosco moet gesitueerd worden in de grote missiebeweging die begonnen is onder Gregorius XVI (1831-1846), voortgezet door Pius IX en zich nog versterkt heeft dankzij de ontmoetingen van de bisschoppen op het Eerste Vaticaans Concilie (1869-1870). In die tijd werden er tal van missionaire initiatieven ontwikkeld en werden heel wat missiecongregaties gesticht. Don Bosco schijnt als jonge seminarist en priester ook wel het missie-ideaal te hebben gekoesterd. Toen hij later zijn congregatie stichtte, hield het missionaire ideaal hem nog steeds in de greep.

5.1 Voorbereidingen

Van Don Bosco zijn tal van missiedromen bekend. Maar hij documenteerde zich over de mogelijke bestemmingen: Hongkong, Australië, India, Ethiopië. Tot er een aanvraag kwam uit de republiek Argentinië. Hij richtte zich naar de 'Indios' van Patagonië. Daarvoor bouwde hij zijn missieproject uit. De keuze voor Argentinië werd ook medebepaald door het feit dat dit land elk jaar duizenden Italiaanse immigranten onthaalde. Tussen 1857 en 1875 waren er niet minder dan 120.000 die de overtocht waagden. Alleen al in de stad Buenos Aires woonden niet minder dan 30.000 Italianen. Velen leefden er toen in precaire situaties en zonder religieuze bijstand.

Don Bosco ontwikkelde vanaf het begin een bijzondere strategie voor de evangelisering. De Salesianen zouden zich niet onmiddellijk lanceren in het eigenlijke missiewerk bij de stammen, die zich ver van de 'beschaafde' wereld ophielden. Zij openden opvoedingsinstellingen in gebieden die grensden aan die van de 'Indios'. In hun huizen namen zij dan de zonen van de 'wilden' op en poogden via deze weg ook de volwassen 'Indios' te benaderen. De aanvragen die uit Argentinië op zijn schrijftafel aanlandden, leken ook in die richting te gaan. Eind 1874 werd hem voorgesteld een Italiaanse parochie in Buenos Aires te aanvaarden en een college voor jongens in San Nicolás de los Arroyos. Achter dit initiatief stond de Italiaanse consul, die met interesse het werk van de Salesianen volgde. Op 29 januari 1875 kon Don Bosco in het Oratorio het nieuws van het vertrek van de eerste Salesianen verkondigen. Het nieuws werd met veel enthousiasme onthaald.

5.2 De eerste expedities van missionarissen (1875-1887)

Tijdens het leven van Don Bosco vertrokken er niet minder dan twaalf expedities van missionarissen, allen in de richting van Zuid-Amerika. Zij werden nauwkeurig voorbereid. Vooral voor de eerste overtocht zette Don Bosco zich in contact met personaliteiten van ter plaatse. Voor het materiële deed hij beroep op de medewerkers. Tijdens een ontroerende plechtigheid in de kerk van Maria Hulp der Christenen in Valdocco schetste Don Bosco het programma van de eerste missionarissen: zich eerst bezighouden met de Italiaanse immigranten in Argentinië, dan de evangelisering van Patagonië. De groep vertrok op 14 november vanuit de haven van Genua. Een maand later, op 14 december, ontscheepten zij in Buenos Aires. In 1876 vertrok er ook een groep naar Uruguay. In 1877 vertrok ook de eerste groep van zusters.

Argentinië (1875) en Uruguay (1876)

Bij hun ontschepping in Buenos Aires op 14 december 1875 konden de missionarissen iets ervaren van de zorg van Don Bosco, die hen als het ware vooraf gegaan was. Ze werden er ontvangen als vrienden. Ze splitsen zich op in twee groepen. G. Cagliero en twee anderen zetten zich in voor de Italiaanse immigranten in de hoofdstad. Twee jaren later stierf de eerste salesiaan, don Baccino. De andere groep, onder de leiding van don Fagnano, ging naar San Nicolás (noord-oosten van Buenos Aires). Daar stichtten zij een college en een oratorio en organiseerden missies voor diegenen die ver in het binnenland verbleven. Ook daar richtten ze een parochie op. In Uruguay vestigden de eerste salesianen zich eerst in Villa Colon bij Montevideo in de parochie van S. Rosa di Lima. Ze stichtten er een college. De grote missiefiguur is hier don L. Lasagna, uitzonderlijke figuur onder de eerste salesiaanse missionarissen.

Patagonië

Het apostolaat van de Salesianen kon zich natuurlijk niet beperken tot de inwijkelingen uit Europa, hoewel de hulpverlening aan hen meer nodig was dan men eerst dacht. Het volgende doel was Patagonië. De naam had in die tijd een aantrekkelijke maar tevens ook een angstaanjagende bijklank. Zich in dat gebied vestigen was niet alleen gevaarlijk, het was ook alles behalve gemakkelijk. Meermaals stuurden de Salesianen hun ruiters op verkenning. Maar er was zelfs geen schijn van 'Indios' te bespeuren. Een eerste ernstige poging werd ondernomen in de lente van 1878. Het doel was via de zee Bahía Blanca te bereiken en zo verder te gaan over Carmen de Patagones, een kleine stad op de Rio Negro. De barre weersomstandigheden verplichtten hen echter rechtsomkeer te maken. Een jaar later deed er zich een andere gelegenheid voor om die streek te verkennen, thans echter over de weg. De Argentijnse regering, vooral generaal Rocca, minister van oorlog, die de strooptochten van de 'Indios' moe was, omdat daardoor westelijke en zuidelijke grenzen voortdurend in gevaar waren, besloot een militaire expeditie uit te zenden met als objectief 'de verovering van de woestijn'. Twee salesianen en de vicaris-generaal konden als aalmoezeniers het leger vergezellen. Op die wijze kregen de missionarissen uiteindelijk de mogelijkheid hun droom en zending te realiseren. Profiterend van een oponthoud in Carhué, een vooruitgeschoven post in het hart van de Pampa, gingen ze onmiddellijk aan het werk onder de vredelievende stammen Tripailao en Manuel Grande. Een eerste detachement, vergezeld van don Costamagna, raakte op 24 mei 1879 tot aan de boorden van de Rio Negro, op de grens met Patagonië. Toen Don Bosco het bericht van Costamagna ontving riep hij uit: 'De poorten van het immense Patagonië staan nu open voor de Salesianen'.

Nu kon de salesiaanse missie in Patagonië starten. Twee centra werden geopend: een in Carmen de Patagones, op de linkeroever van de Rio Negro en een aan de overkant, in Viedma. De meest robuuste salesianen namen er hun intrek: Fagnano, Milanesio en Beauvoir. Het probleem van de Indios was er zorgwekkend. Vrezend voor hun onafhankelijkheid schaalden zij zich rond het stamhoofd Namuncurà. Maar het leger wilde een einde maken aan die onafhankelijkheid. In 1883 brak er een opstand uit met allerhande wreedheden waarvan de Indios zeker niet het monopolie hadden. Hoe kon men hun in dat klimaat nog het evangelie verkondigen? In zijn brieven aan Don Bosco

beklaagt don Fagnano zich over de corruptie van de Argentijnse soldaten en hun aanvoerders. De vrede keerde eerst terug toen Namuncurà besliste een einde te stellen aan het lijden en onderhandelingen te beginnen met de gewapende macht. Don Milanesio werd gekozen tot bemiddelaar tussen beide kampen. Namuncurà werd bevorderd tot kolonel in het nationaal leger en zijn zoon werd leerling bij de salesianen. Vanaf dit ogenblik kon de missie zich ontwikkelen. Don Bosco bepleitte voor deze streek een onafhankelijk apostolisch vicariaat. Op 7 december 1884 werd de salesiaan G. Cagliari te Turijn tot bisschop gewijd en benoemd tot apostolisch vicaris van Noord- en Centraal-Patagonië.

Tijdens het leven van Don Bosco breidde de missie zich verder uit naar Vuurland (1886), Brazilië (1883), Chili (1887) en Ecuador (1888)¹.

VI DE SALESIAANSE MEDEWERKERS

De Unie van de Salesiaanse medewerkers ontstond in 1876, korte tijd nadat de Salesiaanse Sociëteit goedgekeurd werd en toen ook reeds het Instituut van de Dochters van Maria Hulp der Christenen, beter bekend onder de naam 'Zusters van Don Bosco' gelanceerd was. De stichting van die Unie was het eindpunt van een lange geschiedenis die reeds bij het begin van het Oratorio ontstaan was.

6.1 De eerste helpers van Don Bosco

Zoals hij het deed met de Salesiaanse Sociëteit, zo liet Don Bosco het begin van de Salesiaanse Medewerkers graag samenvallen met het begin van het Oratorio. Van toen al waren er reeds mensen die hem bijstonden bij de opvang en de opvoeding van honderden jongeren. De helpers van het eerste uur waren zowel leken als priesters. Zij steunden het nieuwe werk met tal van diensten, ook financieel. Ze werden vaak 'weldoeners', 'promotoren' of 'medewerkers' genoemd. Namen die steeds weer terugkeren zijn o.m. de priesters Giovanni Borel en Giuseppe Cafasso. Leken die zich voor zijn werk inzetten kwamen zowel uit de adelstand als uit het gewone volk, het waren vrouwen zowel als mannen. In de lijsten vindt men naast welbekende personen en families ook onbekenden. Don Bosco had een bijzondere achting voor al diegenen die op een op andere wijze zijn werk ondersteunden en hem met een concrete hulp bijstonden. Bekend zijn ook de schare van dames die voor het huiselijke werk (keuken, was...) instonden.

(1) Zie: A. FAVALE, *Le mssioni nei primordi della Congregazione salesiana*, in P. SCOTTI (Ed.), *Missioni salesiane (1875-1975). Studi in occasione del Centenario*, Roma, LAS, 1977, p. 13-48; G. ROSOLI, *Impegno missionario e assistenza agli emigrati nella visione e nell'opera di Don Bosco e dei Salesiani*, in F. TRANIELLO (Ed.), *Don Bosco nella storia della cultura popolare*, Torino, SEI, 1988, p. 289-329; J. BORREGO, *Estrategia misionera de Don Bosco*, in P. BRAIDO, *Don Bosco nella Chiesa a servizio dell'umanità. Studi e testimonianze*, Roma, LAS, 1987, p. 143-202.

6.2 Een eerste poging zonder resultaat

De vrijheid van eredienst werd evenals de persvrijheid (1848) door Don Bosco als een ernstige bedreiging voor de katholieke godsdienst beschouwd. Naar verluidt zou hij, samen met een kleine groep van besliste leken tot een soort van tegenoffensief besloten hebben. Volgens E. Ceria, één van de auteurs van de Gedenkschriften (Memorie Biografiche) van Don Bosco zouden zich op 17 november 1850 een zevental mannen van vertrouwen, allen leken, gegroepeerd hebben in de 'Pia Unione provvisoria sotto la protezione di S. Francesco di Sales'. Deze groep moest een dam opwerpen tegen de voortschrijdende ontkerstening. Niettegenstaande hun gespierde taal, wees Don Bosco erop dat hun 'wapens' vooral werken van liefdadigheid moesten zijn. De zeven 'beginnelingen', die zich 'promotoren' noemden, verbonden zich ertoe nieuwe leden te zoeken. Don Bosco was de inspirator van het nieuwe initiatief maar zijn naam duikt in de teksten niet op.

6.3 Een Salesiaanse Sociëteit met twee categorieën (1858-1874)

Vanaf de jaren '50 zocht Don Bosco mogelijke medewerkers onder de jongeren, die zich aanvankelijk met een belofte, nadien met geloften engageerden. Hij verwaarloosde echter niet zijn andere medewerkers. Hij creëerde een soort van consortium met twee takken. In 1858 kwam er – volgens Don Bosco – een soort van splitsing in twee categorieën of families. Wie de roeping daartoe had, sloot zich aan bij een groep die het gemeenschapsleven beleefde; de anderen, ook 'externen' genoemd, leefden verder 'in de wereld', maar steunden op tal van wijzen het werk van de oratorio's. Zij sloten zich aan bij de 'Unie of Congregatie van de H. Franciscus van Sales'. Zij waren 'promotoren' of 'medewerkers' (cooperatori). Don Bosco zag het geheel als bestaande uit 'interne religieuzen' en als 'externe leden', priesters of leken. In 1861 werd een priester uit het bisdom Asti opgenomen. Als 'extern lid' werd hij aanvaard als 'tertiarius' (behorend tot de 'derde orde').

Vanaf 1860 bevatten de Salesiaanse Constituties een artikel met als titel 'de externe leden' (gli esterni). Het werd in 1864 in Rome ter goedkeuring voorgelegd. Het voorzag dat om het even welke persoon die in de wereld leeft, in zijn eigen huis of familie, tot de Salesiaanse Sociëteit kan behoren. De leden spreken geen geloften uit maar brengen dat deel van de regel in praktijk dat mogelijk is volgens hun leeftijd of hun levensstaat. Men denkt daarbij aan het bevorderen van het catechismusonderwijs bij de arme kinderen, de verspreiding van de goede pers, enz. Er werd voorzien dat men tenminste een belofte zou uitspreken ten aanzien van de Algemeen Overste. Er was ook voorzien dat iemand die de Salesiaanse Sociëteit zou verlaten, als een extern lid kon beschouwd worden. De consultor van de Congregatie voor de Bisschoppen en de Regulieren, A. Savini, deed de aanbeveling het gehele artikel te schrappen. Don Bosco verdedigde zich. Hij verschoof het in een eerste fase naar de 'appendix'. Maar om de algemene goedkeuring van de Constituties te bekommen moest hij uiteindelijk de gehele paragraaf schrappen. Zo kwam er een einde aan zijn oorspronkelijk project.

6.4 Een soort van 'derde orde' (1874-1876)

Toch gaf Don Bosco de zaak niet op. Al was zijn oorspronkelijke bedoeling uit de Constituties geschrapt, toch zou hij het met de nodige veranderingen doorzetten. Hij dacht er eerst aan een soort van afzonderlijke vereniging te stichten met banden met de Salesianen, een soort van 'derde orde'. Vooraleer hij de definitieve formulering vond, die in 1876 zou aanvaard worden, ontwierp hij meerdere schema's. Na de goedkeuring van de Salesiaanse Constituties in 1874 redigeerde hij de hoofdlijnen van een 'Unie van de H. Franciscus van Sales'. De reactie van zijn raadsleden was negatief. Ze vreesden dat het een van de vele vrome gezelschappen zou worden zoals er reeds in overvloed bestonden. Don Bosco ontwierp daarom een nieuw programma met als titel 'de geassocieerden aan de Congregatie van de H. Franciscus van Sales'. Men vond het project te ingewikkeld. Daarom vereenvoudigde Don Bosco de tekst en liet het drukken onder de titel *Unione Cristiana*. Hij deed aan de leden het voorstel, dat diegenen die 'in de wereld' leven, een levensstijl zouden aannemen, die nauw verwant is met die van de religieuze Congregatie van de Salesianen. Hij duidde ook het verschil aan met de klassieke 'Derde Orden'. Daar was het doel vooral de beleving van de christelijke volmaaktheid door middel van godsvruchttoefeningen. In zijn geest was het voornaamste doel van deze nieuwe associatie echter de actieve inzet in dienst van de bedreigde jongeren. In 1875 werd het reglement nogmaals herwerkt en kreeg het de titel: 'Vereniging van goede werken' (*Associazione di opere buone*). De uiteindelijke formule vond Don Bosco in 1876: Vereniging van Salesiaanse Medewerkers of een praktische wijze voor de bevordering van de goede zeden en de burgerlijke gemeenschap. (*Cooperatori Salesiani osso modo pratico per giovare al buon costume ed alla civile società*). Don Bosco moest echter een diocesane goedkeuring krijgen. Die werd hem door de bisschop van Turijn, Gastaldi, geweigerd. Hij kreeg meer gehoor bij de bisschoppen van Albenga en Genua. Op 9 mei 1876 kon hij met hun goedkeuring het reglement laten drukken. Op 9 mei 1876 verkreeg hij van paus Pius IX een breve, die voor hem zoveel betekende als een goedkeuring voor de 'Godsvruchtige unie van de salesiaanse medewerkers (*Pia Unione dei Cooperatori Salesiani*). Op die wijze werd Don Bosco's project aangenomen, hoewel onder een vorm die hij eigenlijk anders gewild had¹.

(1) Cf. M. MIDALI, *Don Bosco fondatore dei Cooperatori salesiani*, in DICASTERO PER LA FAMIGLIA SALESIANA, *Don Bosco Fondatore della Famiglia salesiana*, Roma, Editrice S.D.B., 1989, p. 325-357